KUTATÓINTÉZET
A használható tudásért

H-1051 Budapest,
Október 6. u. 19.
+36 30 730 6668
+36 1 700 2257
info@hetfa.hu
www.hetfa.hu

RENDEZETT KÖZTEREK, RENDEZETT VISSZAVÁLTÁS

2026 11.10.

ÖT INTÉZKEDÉSI JAVASLAT A VISSZAVÁLTÁSI RENDSZER KÖRÜLI ANOMÁLIÁK KEZELÉSÉRE, KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A KÖZTISZTASÁGRA ÉS A KÖZTEREK RENDELTTETÉSSZERŰ HASZNÁLATÁRA

Rendezett közterek, rendezett visszaváltás

Öt intézkedési javaslat a visszaváltási rendszer körüli anomáliák kezelésére, különös tekintettel a köztisztaságra és a közterek rendeltetésszerű használatára

VEZETŐI ÖSSZEFOGLALÓ

A visszaváltható csomagolások a köztisztasággal, a köztéri drogfogyasztással, az utcai és társasházi szemetesek átvizsgálásával, a visszaváltópontok rendezetlenségével együtt váltak az elmúlt hónapok kiemelt témájává. E kérdések számos különböző szakpolitikát érintenek, melyek közül a szociális és közbiztonsági feladatok önmagukban is igen komplex, megfelelően csak hosszú távon kezelhető kihívást jelentenek.

A visszaváltással kapcsolatos köztisztasági és köztérhasználati kérdések azonban részben leválaszthatók a fentiekről, és akár rövid távon is érzékelhető javulás érhető el bennük. Ezek részben a nagyvárosi és kerületi önkormányzatok, részben a MOHU, részben az érintett kormányzati szakpolitikai szereplők részéről igényelnek aktív szerepvállalást, korábbi rutinjaik esetleges felülvizsgálatát és – mindenekelőtt – együttműködést.

Öt ponton javaslunk beavatkozást:

- A köztéri hulladékgyűjtők mellett külön palacktartók célzott telepítése – a budapesti pilotprogram tapasztalatai nyomán minden forgalmasabb helyszínre kiterjesztve.
- A forgalmas közterületeken lévő szemetesek ellátása feltűnő és könnyen értelmezhető tájékoztató jelölésekkel – a betétdíjas csomagolásoknak külön helye van.
- A háztartásokra és a közterületek használóira egyaránt kiterjedő, magas elérésű és következetesen menedzselt szemléletformálás a külön gyűjtés megértésének és elfogadottságának fokozása érdekében.
- A visszaváltás hatékonyságának növelése a csomagolások egyértelműsítésével, a magasabb betétdíj ösztönző hatásának vizsgálatával.
- A visszaváltóhálózat fejlesztése nagy kapacitású (ömlesztetten használható) automatákkal és akár szupermarketektől független, igényalapon elhelyezett további visszaváltópontokkal.

A megvalósítás kezdőlépéseként a kormányzati szakpolitikai irányítás, a MOHU és az érintett (nagyvárosi, kerületi) önkormányzatok közös helyzetértékelését, majd az alacsonyabb költségű beavatkozások mielőbbi tesztelését javasoljuk. A komplexebb és/vagy költségesebb lépések az így létrejött együttműködések alapján, közös előkészítéssel valósulhatnak meg.

1. Indokoltság

A termékdíjrendszer egyes – alább részletezendő – működési hiányosságai köztisztasági és köztérhasználati hatásokkal is bírnak, ezek megítélése azonban a szélesebb nyilvánosságban két további jelenséggel is keveredik. Egyfelől azzal, hogy újfajta drogfogyasztási és közbiztonsági problémák vannak jelen a városokban. Másfelől azzal, hogy több jelentős, régóta görgetett társadalmi krízis terheli az országot, amik eddig inkább a kevésbé szem előtt lévő helyekre korlátozódtak, 2026-ra azonban a nagyvárosokban is láthatóvá váltak.

Ahhoz, hogy kézzelfogható szakpolitikai javaslatokat tudjunk tenni, fontos elválasztani egymástól e problémákat: a területi egyenlőtlenségek és a leszakadó térségek kérdése, a lakhatási válság, a társadalmi felzárkóztatás kudarcaival összefüggő kábítószer-használat vagy épp a közbiztonsági problémák összetett szakpolitikai válaszokat igényelnek. A visszaváltási rendszer fejlesztése ugyan nem helyettesítheti ezeket, azonban működési hiányosságain önállóan is lehet javítani, ezzel pedig érdemi köztisztasági és köztérhasználati állapotjavulás érhető el.

2. Öt intézkedési javaslat

2.1. Külön palackgyűjtők a forgalmasabb közterületeken

Nem várható el reálisan, hogy a köztéri szemeteseket használó igen sokrétű felhasználói kör egésze gyorsan, hatékonyan és teljesen önként alkalmazkodni a hulladékkezelési rend változásaihoz. Amikor olyan léptékű változás áll be, mint amilyen a csomagolások jelentős részére kiterjedő visszaváltási rendszer elindítása volt, intenzív és hosszú távú elköteleződést igényel e változások tudatosítása. Ez a betétdíjak 2024-es kiterjesztését követően nagyrészt a köztéri szemeteseket illetően is elmaradt: Budapesten például csak 2025 nyarára, és akkor is csak egy nyolcvanegynéhány elemű pilotprogram helyszíneire kerültek ki külön betétespalack-tartók. A pilot kiterjesztésére egyelőre nem került sor.

Javasolt intézkedés: Megfelelő tartók elhelyezése a nagyobb gyalogosforgalmú (vagy más okból jelentősebb palackforgalmat kiszolgáló) köztéri szemetesek mellett, építve a budapesti pilotprogram, illetve a hasonló külföldi kezdeményezések, például a különféle Pfandring-modellek tapasztalataira. A megvalósítás a szemeteseket működtető önkormányzatok és gazdasági társaságaik kezében összpontosulhat. Az intézkedés szándékolt célja, hogy a külön gyűjtött csomagolásokat bárki visszaválthatja, így begyűjtésükre külön kapacitásokat nem szükséges allokálni, míg a rendszeres karbantartás és ellenőrzés a szemetesekkel együtt, meglévő erőforrásokkal elvégezhető.

2.2. Egyértelmű instrukciók megjelenítése a köztéri hulladékgyűjtőkön

A köztéri szemetesek rendeltetésszerű használatát nagyban segíti, ha külön palackgyűjtők is könnyen, nagy számban elérhetők, de legalább ilyen fontos a visszaváltási rendszer minél alaposabb kommunikációja. Ennek magától értetődő felületeik a köztéri szemetesek. Ismert tény, hogy a turisztikailag frekventáltabb területeken különösen nagy

a kidobott betétdíjas csomagolások aránya, de a kevésbé szem előtt lévő lakóterületek szemetesei sem mentesek a nem rendeltetésszerű használattól. Amennyiben maguk a hulladékgyűjtő edények is emlékeztetnek a külön gyűjtésre – és különösen ha e célra egyúttal palackgyűjtők is egyből elérhetők –, nem lesz érdemes átvizsgálni a szemeteseket, ezzel részben megoldódnak a kapcsolódó köztisztasági és emberi méltósági problémán.

Javasolt intézkedés: Egyszerű piktogramokból és rövid, többnyelvű szövegekből álló tájékoztató sablonokat kihelyezése (legalábbis a forgalmasabb helyeken) a köztéri hulladékgyűjtőkre. Szerencsés, ha ezek országosan egységes vizuális szabvány szerint, közmegegyezéses és kiforrott formában kerülnek ki, aminek feltétele az érintett nagyvárosi és kerületi önkormányzatok (mint közterület-fenntartók) együttműködése.

2.3. Háztartási szemléletformálás

Nem kerülhető ki annak megállapítása, hogy a betétdíjas palackok nem rendeltetésszerű utóélete jelentős részben lakossági felelősség. Miközben gyakori panasz, hogy társasházak szemeteseit is kéretlenül átkutatják besurranó palackgyűjtők, kevésbé tudatosul, hogy ennek fő oka a válogatatlanul kidobott visszaváltható csomagolások nagy száma. Ha ezek nem a többi szemét közé kerülnének, hanem akár a visszaváltó automatába, akár egy-egy kívülről is hozzáférhető külön gyűjtőbe (mint a köztéri szemetesek esetében), úgy a társasházi szemetesek felforgatása is szükségszerűen visszaszorulna. Ennek tudatosítása erős, célzott kommunikációt, szemléletformáló kampányokat igényel.

Javasolt intézkedés: A társas- (vagy épp családi) házi szemetesek magántulajdont képeznek, nem várható el az egységes címkézésük, kommunikációs eszközként való használatuk. Jelentős ki nem használt potenciál van ugyanakkor az érintettek erősebb megszólításában: a hulladékgyűjtésért felelős MOHU és a települési önkormányzatok egyaránt terjeszthetnek tájékoztató és figyelemfelhívó matricákat, amik akár a szemetesekre, akár a környezetükbe kiragaszthatók. A hasonló újrahasznosítási rendszerek bevezetése sok helyen járt már együtt kiterjedt kommunikációs kampányokkal – Litvániában még strandöltözőkön is hirdet a hulladékkezelő társaság –, ezekből a MOHU és az érintett kormányzati szakpolitikai szereplőknek egyaránt érdemes ihletet meríteni.

2.4. A visszaváltási rendszer hatékonyságjavítása

A betétdíjas csomagolásokra vonatkozó szabályok nem változtak érdemben a visszaváltási rendszer 2024-es elindítása óta. Változatlanul egy kisméretű piktogram jelöli a betétdíjat, és változatlanul ötven forint (a legtöbb esetben) a díj. Lehetséges, hogy amennyiben a visszaváltható csomagolások egyértelműbben, felületes ránézésre is jól elkülönülnek az általános hulladéktól; illetve amennyiben a betétdíj összege nem elhanyagolható, a rendeltetésszerű visszaváltásra való hajlandóság is emelkedik.

Javasolt intézkedés: Nemzetközi tapasztalatok és jó gyakorlatok értékelésével, pilotprogramokkal, célzott vizsgálatokkal értékelni szükséges, lehetséges-e akár a csomagolási előírások, akár a betétdíj mértéke módosításával javítani a visszaváltási

rendszer elsődleges (azaz a szemetesek átvizsgálása nélküli) hatékonyságán. Ez a feladat a MOHU és az érintett kormányzati szakpolitikai szereplők közös felelőssége lehet

2.5. A visszaváltóhálózat aránytalanságainak mérséklése

A fennálló visszaváltási rendszer mindenekelőtt a szupermarketekre hárítja a betétdíjas csomagolások begyűjtésének feladatát. Ez sokfelé – turisztikailag frekventált belvárosias területeken, de akár külsőbb lakóövezetek központi üzleteinél is – okoz lokális problémákat. A kedvező elhelyezkedésük miatt túlterhelt visszaváltópontok rosszul használhatók, könnyen alakul ki nagy sor, nehezen kezelhető a folyamatos szennyezés, könnyen válnak a szegénységi palackvisszaváltás fókuszpontjaivá. Ezzel egyidőben a belvárosokban forgalmas csomópontok, népszerű szabadidős célpontok maradnak visszaváltási lehetőségekkel teljesen ellátatlanok.

Javasolt intézkedés: A városi térhasználati mintázatok vizsgálata, illetve az érintett önkormányzatok tapasztalatai alapján azonosítani szükséges, hol nem áll rendelkezésre megfelelő visszaváltási kapacitás az igényekhez képest. E pontokon független (célszerűen közvetlen MOHU üzemeltetésű) automaták helyezendők el. Ahol megfelelő eloszlás mellett is általános (vagy előrejelezhető) az állandó, koncentrált visszaváltási igény, nagy kapacitású, ömlesztett visszaváltásra alkalmas automaták helyezendők el. Célszerű, ha ezen erőfeszítésekben a helyi önkormányzatok a tapasztalatmegosztás és a közös tervezés mellett akár automatatelepítési helyszínek biztosításával is támogatni tudja a MOHU-t. Javasolt továbbá egyéb üzemeltető partnerek bevonása – erre már belföldön is állnak rendelkezésre példák, benzinkutaktól hajléktalanszállóig.

3. Következő lépések, lehetséges munkaelemek

A fenti öt beavatkozás megvalósítása érdekében érdemes mihamarabb egyeztetési felületet teremteni, majd rendszeres kooperációs mechanizmust felépíteni a hulladékgazdálkodásért felelős kormányzati szakpolitikai szereplők, a MOHU és a nagyvárosi, kerületi önkormányzatok képviselői között.

Ezek rendelkezésre állása esetén az érintettek megállapodhatnak a visszaváltási rendszerhez köthető köztisztasági és köztéri zavarok mielőbbi kezelésének kívánt módjaiban, menetrendjében, valamint kompetencia- és költségviselésében. Különösen javasolt az alábbi feladatok napirendre tűzése:

- Kialakult hazai kommunikációs és köztérmenedzsment-gyakorlatok áttekintése
- Releváns külföldi jó gyakorlatok és tapasztalatok összegyűjtése
- Köztéri szemetesek melletti palackgyűjtőkhöz kiterjesztési menetrend meghatározása
- Köztéri szemetesekre kihelyezendő egységes tájékoztató-figyelmeztető sablonok kialakítása, majd általános alkalmazása
- Lakossági szemléletformáló kampányok konceptualizálása, majd folyamatos megvalósítása
- Visszaváltási igények és kapacitások közti diszkrepanciák feltérképezése, ez alapján új visszaváltópontok, nagy kapacitású automaták helyszíntervezése